

Herman Hendrik Jõgeva

Hara saar

Koostööprojekt “Kestliku maettevõtluse mitmekesistamine
rahvusparkidega piirkondades”

Uurimistöö

Saku 2023

Sisukord

Sissejuhatus.....	2
1. Hara saare kõrts.....	2
2. Voldemar R. Sörensens ja kalatööstus: Tallinna kilude sünnilugu.....	3
3. Fjodor Malahhov ja kalatööstuse viimased aastad.....	5
4. Hara tuletorn.....	6
5. Elu Hara saarel.....	7
6. Hara saare põleng.....	8
Kasutatud allikad.....	10
Lisad.....	11

Sissejuhatus

Hara saar on pisike 10 hektari suurune saar Hara lahes, Kuusalu vallas. Saar on 480 meetrit pikk, 280 meetrit lai ning selle kõrgeim koht merepinnast on 12 meetrit. Juminda poolsaarest on saar kõigest 600-700 meetri kaugusel. Saar on aastatega kaotanud oma suurust: lääne- ja põhjapoolne lahele avatud külg on aastatega meretormides räsida saanud, mis on muutnud kaldad järsuks. Pisike saar on kaetud okas- ja segapuumetsaga. 19. sajandil elasid saarel Kolga mõisa rentnikud ning 1860. aastal rentis saare mõisa kirjutaja Voldemar R. Sörensen, kes rajas saarele kalatööstuse. Selles kalatööstuses soolati esimest korda kuulsad Tallinna kilud. Tööstuse periood oli saare ja Hara küla õitseage. Lisaks kalatööstusele asus saarel ka kõrts, pansionaat ja Tallinna baltisakslaste suvilad. 1909. aastal püstitati saarele Hara tuletorn. Kalatööstuse sulgemisega 1932. aastal vaibus saarel püsiasiustus kuniks aastani 1940. Hara saar liideti 1954. aastal Nõukogude võimu poolt rajatud Sõjalaevastiku 1. polügooni uurimiskeskusega. Tänapäevaks on kunagistest hoonetest alles varemed ning uut inimasustust pole tekkinud. Tervena on säilinud Hara tuletorn, mis on muutunud päevamärgiks.

See uurimistöö keskendub Hara saare ajaloole ning ei puuduta käesoleval ajal populaarset Hara allveelaevade baasi. Uurimistöö läbiviimiseks külastasin rahvusarhiivi ning pöördusin küsimustega kohalike ja kaugemate merendus- ja ajaloomuuseumite poole. Info kogumise tegi raskeks materjali vähesus ja info kordumine. Tihti tuli ette olukordi, kus leitud materjal hakkas sõna-sõnalt korduma või kaldus teemast kõrvale. Uurimise tegi raskeks ka asjaolu, et inimesed, kes on saarel kunagist elutegevust näinud, on nüüdseks juba surnud. Suureks abiks ja allikaks oli 2021. aastal välja antud raamat “Hara ajaratas”. Lisades on ka välja toodud töö kirjutamiseks kasutatud ja illustreeriv pildimaterjal.

1. Hara saare kõrts

1811. aastal saabus Hara saarele Onga talu sulane Saare Jüri Tammistult, oma naise Elsigaga. Neil oli neli poega ning kaks tütar. Saare Jüri pidas Hara saarel koos oma perega kõrtsi. Pärast Saare Jüri surma toodi kõrts mandrile, Madikse talu lähedusse. Pole teada, kas enne Saare Jüri tulekut oli saarel kõrts olnud.¹ Kõrts oli väga elava tegevusega koht, eriti pärast talvist noodapüüki. Põhilisteks külalisteks olid kohalikud mehed, kuid võõrustati ka kaugemalt tulnud kalamehi. Eriti hästi võeti vastu neid, kellel oli palju raha ja olid nõus mõne joogi välja tegema.²

¹ Hara ajaratas (2021), Hara saar, lk 12.

² Hara ajaratas (2021), Hara kõrts, lk 44.

2. Voldemar R. Sörensen ja kalatööstus: Tallinna kilude sünnilugu

Voldemar R. Sörensen, keda kohalik Hara rahvas kutsus *Seerentsiks*, oli Taani päritolu tööstur, kelle käe all algas Hara saarel suur kilude soolamine. Väidetavalt reisis kunagi, arvatavasti tööasjus, Eestisse tema isa või vanaisa. Õnnetul kombel jäi Voldemari esiisa haigeks ning ei jõudnud Paldiskist lahkuvale laevale, mis oleks ta tagasi Taani viinud. Terveks saades jäi ta Paldiskisse elama ja hakkas kalameheks.³ Tegu oli jõuka mehega, kelle lapsed olid koolitatud. Pole teada millal Voldemar R. Sörensen sündis, kuid on teada, et ta asus Kolga mõisa kirjutajaks.⁴

Kord olnud Sörensen külastanud Hara külas elavat Klaamase perekonda. Sealne peremees näitas uhkusega oma varandust ja uhkustas kalasaagiga. Arvatavasti sai Sörensen sealt mõtte rajada saarele kalatööstus. 1860. aastal rentis ta Hara saare mõttega rajada sinna kalatööstus. Kohalike juttude järgi oli *Seerentsil* saarele asudes taskus ainult 25 rubla, kuid Kolga mõisa krahvi Steinbocki toetusega õnnestus tal kalaäri suurelt alustada.⁵ Sörensen hakkas koheselt saarel kalapüügiga tegelema. Ta tellis Venemaalt noodad ning palkas venelased noodavedajateks. Vahemärkusena olgu öeldud, et sellest ajast saati on ümbruskonnas siiani kasutusel vene nooda terminid, nagu näiteks *nast*, *veika*, *poliivna* ja *metka*. Hiljem palkas Sörensen noodavedajateks hiidlased ja muhulased. Kilu püüdmiseks telliti või lasti ümbruskaudsetel paadimeistritel ehitada spetsiaalsed puust noodapüügi paadid, mis olid lameda süvisega alused. Sörenseni võib pidada ka kohaliku noodapüügi arendajaks. Lisaks noodapaatidele oli Sörensenil üks kahemeheline piiripaati, mida kasutati mandriga side pidamiseks, noodameestele söögi vedamiseks ning merelt kala maale viimiseks.⁶

Kalatööstuse algusaastatel soolati kilud puust tünnidesse. Kilutünnid saadeti edasi müügile Peterburgi ja Moskvasse, kus need rahvale väga meeldisid. Hiljem nimetas Sörensen oma õe, Albertine, müügikorraldajaks. Peagi hakati kilusid soolama pisikestesse, toobi suurustesse klaaspurkidesse. Klaaspurgid kaeti õhukese puulehega ning seoti pärgamendi paberiga kinni. Purgid pakiti kastidesse, mille pehmenemiseks kasutati õlgi ning need veeti hobusega Tallinna. Sellel ajal hakkas Tallinna Peterburi vahel sõitma ka juba pisike reisiaurik "Alba", mis peatus Haras ning viis kilukastid Peterburi ning tagasi tulles tõi tühjad purgid ja veel muudki vajalikku materjali tagasi. Auriku kapteniks oli Paldiski merekooli juhataja Alexander Voldemar Feldhuhn.

Sörensen arendas 1870-ndatel noodapüüki ja lisaks sellele võttis kasutusele ka uue viisi kaldade hoiustamiseks - nimelt plekktoosid. See andsid Tallinna kiludele välimuse, nagu me

³ Kalapeedia, Sörensen, Voldemar R (kilutööstur), detsember 2018.

⁴ Hara ajaratas (2021), Hara saar, Uuetoa Johannes Mooseri mälestused, lk 12.

⁵ Hara ajaratas (2021), Hara saar, Kõrvemetsa Katri Kvelsteini mälestused, lk 15.

Kalapeedia, Sörensen, Voldemar R (kilutööstur), detsember 2018.

⁶ Hara ajaratas (2021), Hara saar, Uuetoa Johannes Mooseri mälestused, lk 12.

neid tänapäevalgi tunneme. Plekktooside tinutamine toimus ühes saarel olevas kuuest tööstushoones. Löödijateks ehk tinutajateks olid kohalikud Hara küla noored mehed, kes said sellest tööst uusi oskusi ning paljud neist asutasid hiljem ka oma enda plekitöökojad. Kuid sellel tööil oli ka oma pahempool, nimelt pikalt tinutusauru sisse hingates kaotasid noored mehed ruttu tervise ning paljud surid noores eas kopsuhaigustesse. 1888. aastast hakati juba kasutama valtimismasinaid, mis vähendas tinutajate tööd ja muutis kilude konserveerimise efektiivsemaks.

Tallinna kilud olid väga müüv kaup, nagu öeldud, ka suurel Vene turul. Mis tegi aga plekktoosis kilud eriliseks, oli nende salajane "vürts". Vürtsi segamine usaldati mõne üksiku kogenud vanema töölise ülesandeks. Kui üldine segu oli valmis, viidi see ühte tupp, kus proua Sörensen üldmassi veel omalt poolt midagi juurde segas. Keegi ei näinud, mis see oli ning see on siiani selgusetu, mis oli kilude vürtsi viimane koostisosa. Juttude järgi olevat *Seerents* ise kunagi näidanud kellelegi karpi, milles oli valge pulber, kas see võis olla proua Sörenseni salajane koostisosa, pole teada.⁷

Sörenseni rajatud kalatööstus asus kuues tööstushoones. Kahes hoones võeti kala vastu, pesti ja puhastati, kolmandas asus plekitöökoda, neljandas sepikoda, viiendas maitseaineladu ning kuuendas hoones jääkeldri ladu.⁸ Tööstuse õitseajal olevat saarel töötanud 200 kuni 350 inimest, nende hulgas kalurid, kilusoolajad, voorimehed, madrused, plekksepad, pakkijad. Saarel elanud töölisi ja teenijaid peeti üleval suure koguse prii toiduga, mis oli lihtne, kuid väidetavalt sellegipoolest väga toitev. Lisaks tööliste elas saarel Sörensen oma perega suures ise ehitatud majas.

Kuigi kalatööstus oli edukas, paiskas saatus Sörensenile ette raskusi. Kilu on oma loomult rändav kala, mida ühel aastal on rohkelt, kuid järgmisel aastal juba märgatavalt vähem. Kui Sörensen kalapüüdmisega alustas, oli Hara lahes kilu suures koguses. Kala püüti otse Hara lahest. Kuid aastatega saak vähenes ja Sörensen pidi mõtlema hakkama kalapüügile väljaspool oma kodulahte. Uuteks püügikohtadeks leiti Palganeem ja Mohni saare ümbrus, mõlemad kohad asuvad Pärисpea poolsaare taga. Uutele püügikohtadeni jõudmine oli kulukas ja aeganõudev töö pisikeste noodapaatide jaoks.

Osaline lahendus leiti auriku Salme kujul. Kord käinud tehnikasõber, kohalik mees, Ägasi Jaan Tamberg Helsingis vanakraami turul ning leidnud sealt vana laeva vile. Sealt sai ta mõtte ehitada ise üks aurik, mida ta ka tegi. Valminud aurik sai nimeks "Salme", see oli 40 jalga (12 meetrit) pikk ning ühe mootoriga alus. Kahjuks pidi Tamberg suurte võlgade pärast auriku kohe pärast valmimist maha müüma. Sörensen, kes varem naeris ise ehitatud pisikese auriku üle, otsustas Salme ära osta ning panna ta kalapüügiks tööle. Salme ülesandeks oli vedada noodapaate. Värske aurik ei saanud oma tööga kuigi hästi hakkama, kuna oli selleks siiski liiga väike ja nõrga mootoriga. Noodamehed teavad rääkida, et vastutuult sõites oli vaja

⁷ Hara ajaratas (2021), Hara saar, Uuetoa Johannes Mooseri mälestused lk 13.

⁸ Harasadam.ee, Hara saar, kalatööstus, külastatud 20. 10. 23.

Salmele noodapaatidest aerudega jõudu juurde anda. Lisaks kalapüügipaatidele ja väikesele aurikule oli Sörensenil ka purjelaevad, millega toimus kaubavedu Tallinnasse.

Lisaks kalade rändele oli Sörensenil ka suurem probleem. Nimelt oli aja jooksul ümbruskonda tekkinud uusi kilusoolajaid ning nii kasvas konkurents. Sellega vallandus suur kilude kokkuostu võistlus, mis tõstis kalade hinda. Kuigi Sörenseni tööstus oli tugev, ei mõjunud uued konkurendid ja kala vähesus ärile sugugi hästi. Väidetavalt oli *Seerentsi* viimasel aastal enne surma kümne tuhande rublaga kahjumis, mis oli tollal suur summa.

Oma vanaduspõlves võttis Sörensen endale naise, oma õe Albertine tütre, kes vanuselt oleks sobinud oma onule tütreks. Arvatavasti oli *Seerentsile* ja tema õele (kes võis ise selle korraldada) kõige tähtsam, et vaevaga kogutud varandus perekonda jääks. Voldemar R. Sörensen suri ootamatult 1892. aastal. Äri pärandus edasi tema naisele ja õele, kes hoidsid kalatööstust veel mõned aastad käimas, kuid pärast Sörenseni surma hakkas äril järjest halvemini minema.

1896. aastal andis proua Sörensen saare ära ja kolis Paldiskisse, kus ta aastad hiljem suri okupatsiooni (arvatavasti 1918 - 1919. aasta Nõukogude okupatsiooni ajal) ajal nälga. Väidetavalt oli proua väga uhkeks läinud ega läinud ise teistelt süüa küsima. Mõned aastad hiljem suri ka Sörenseni õde Albertine. Pärast proua Sörenseni surma tegutses saarel lühikest aega vana *Seerentsi* vennapoeg Boris Sörensen⁹. Seejärel jäi kalatööstus umbes 20 aastaks unarusse, kuniks 1912. aastal asus saarele uus kalatööstur Fjodor Malahhov (vanem).¹⁰

3. Fjodor Malahhov ja kalatööstuse viimased aastad

Hara saarele tõi pärast Sörenseni surma uut elu vene päritolu tööstur Fjodor Malahhov, kes 1912. aastal sõlmis Kolga mõisaga rendilepingu kahekümne viieks aastaks, rendi tasuks oli 250 rubla aastas. Saare rentimisega kaasnenud kohustusega pidi Malahhov mõisa poolt tagatud materjalidega saarel olevad hooned korda seadma. Uus ettevõtja laiendas tööstust kahekümne hooneni. Lisaks kilude soolamisele (lisa 1) hakkas Malahhov ka kala suitsutama ja marineerima ning soolama teisigi kalu, nagu näiteks angerjaid ja tegema sprotte. Malahhov oli rahvamees. Kohalikud teavad rääkida, et tihti peeti saarel tantsuõhtuid, kus ümbruskonna rahvas tema kutsel kokku kogunes.

Esimese maailmasõja ajal katkes kalatööstuse tegevus ning Malahhov asus Peterburgi elama. Seal ta haigestus ja 1918. aastal suri. Testamendi järgi läks firma abikaasa Jelisaveta Grigorjevna kätte, kes pärast mehe surma jätkas kalatööstusega juba vastloodud Eesti

⁹ Hara ajaratas (2021), Hara saar, Uuetoa Johannes Mooseri mälestused, lk 14.

¹⁰ Hara ajaratas (2021), Hara saar, lk 15.

Vabariigis. Hara kalatööstus leidis oma lõpu 1932. aastal, suure tõenäosusega oli selle põhjuseks suur majanduskriis.¹¹

4. Hara tuletorn

Siiani saarel tervena seisev metallsõrestikust tuletorn ehitati saarele 1909. aastal. Tuletorni ehituse kohaks valiti saare lääneosas olev kõrgeim koht, mille kõrgus on 12 meetrit merepinnast. Torni kõrguseks oli 15,2 meetrit (lisa 2). Torni osad tehti valmis Tallinnas ning toodi laevaga "Isabella" Hara saarele, kus torn kokku pandi. Kahemeetrise läbimõõduga laternaruumis olnud IV järgu dioptilised tuleseadmed¹² töötasid gaasiga, mida tõi metallballoonides saarele veeteede valitsuse laev "Sekstant". Lisaks gaasile tõi see laev ka tuletorni jaoks pertooliumi, tuletikke, puhastusvahendeid ja tuletornivahile maja kütmiseks ühemeetriseid küttepuid. Tuletorni metallkonstruktsiooni alla, monoliitvundamendile, ehitati silikaattellistest pisike kuur, kus hoiustati atsetüleeniga gaasiballoone ja muid valguseadmete vajalikke vahendeid.¹³ Tuli süüdati igal päikeseloojangul ning kustutati päiksetõusul. Tornis põlev valge tuli vilkus iga seitsme sekundi tagant ning juhatas teed Loksa sadamasse, tule nähtavus oli 10 meremiili. Lisaks valgele tulele oli tornis ka punane tuli, nähtavusega 6 meremiili¹⁴, mis viitas ohule Soolamadalikul.¹⁵

Tuletornivahiks sai Haagi Gustav Theodor Lindström (1859 - 1947). Lindström oli keskmise jõukusega mees, kes elas saarel oma naise Leena Lindströmi ja koortega (lisa 3). Tema maja asus kohe tuletorni kõrval. Tubades olid mitmed muusikariistad nagu klaver, mandoliin, kitarr, mitu viiulit ja ka grammofon. Lindström oli tugevalt seotud muusika, pillimängu ja rahvatantsuga, mida ta uhkelt noortele edasi õpetas (lisa 4). Tema juures käinud ka mitmed rahvamuusika kogujad. Tema sulest pärineb nüüdse nimega "Hara valts", mis on sarnane Viini valsile. Malahhovi kalatööstuse kadumisega 1932. aastal, sai Gustav Lindströmist saare hoidja. 1936. aastal saart külastanud rahvaluulekoguja Rudolf Põldmäe kirjeldab Lindströmi kui väga üksildast tuletorni- ja saarevahti. Gustav Lindström elas peale naise surma 1939. aastal saarel üksinda, ainsa elanikuna kuni 1940. aastani, kui Nõukogude väed Eestisse jõudsid.¹⁶ Seejärel pidid ta mandrile kolima, kus ta ka 1947. aastal suri ja oma naise Leenu kõrvale Loksa kalmistule maeti.¹⁷

Aastatega kasvas mets liiga kõrgeks ja 1954. aastal ehitati seetõttu ka Hara tuletorn kõrgemaks. Tuletorni uueks kõrguseks sai 23,7 meetrit (lisa 5 ja 6), mis andis punase tule nähtavuseks 7 meremiili. Torni kõrgendades jäeti alumised kolm platvormi samaks ning neile

¹¹Hara ajaratas (2021), Hara saar lk 15-16.

¹² Kolotšev, A. (2010/2011), Hara tuletorn, laternaruum.

¹³ Kolotšev, A. (2010/2011), Hara tuletorn, hoiukuur.

¹⁴ Kolotšev, A. (2010/2011), Hara tuletorn.

¹⁵ Hara ajaratas (2021), Hara saar, lk 18.

¹⁶ Hara ajaratas (2021), Gustav Theodor Lindströmist (1859 - 1947), lk 20.

¹⁷ Geni.ee, Gustav Theodor Lindström.

lisati juurde kaks uut platvormi, jättes laternaruumi samaks. Huvitava vahemärkusena võib välja tuua selle, et alumised kolm 1909. aasta originaalset osa on omavahel kokku kinnitatud neetide ja keevisõmblustega, kuid uuemat, 1954. aasta kõrgendust hoiavad koos vaid vähesed poldid.¹⁸ Selliselt uuendatuna arvati tule torn Hara sadamasse rajatud uue Nõukogude Sõjalaevastiku 1. polügooni alla. 1980. aastal viidi majaka tule jõuallikas gaasilt üle tuumapatareidele. Aastatega kaotas tule torn oma otstarvet ja 1993. aastal demonteeriti sealsed seadmed ning tornist sai päevamärk.¹⁹

Tule torn oli valget värvi, punase katusega, mis paistis kaugele välja. Tänapäevaks on torn tugevalt roostes ja sulandub oma pruunika korrosioonivärviga ümbritseva loodusega kokku. (Lisa 7). Taaskord on kerkinud mets tornist kõrgemale ning seda on mandrilt raske märgata.

2008. aastal külastas Hara saart Eesti Meremuuseumi ekspeditsioon ning tehti plaane tule torni ajalooliste ehitiste kaitse alla võtmiseks. 2009. aastal sai tule torn 100-aastaseks ning selle puhul kujundas Eesti Meremuuseumi teadur ja kunstnik Roman Matkiewicz postmargi, mis kujutab Hara lahte, milles on märgistatud Hara saare asukoht, ning tule torni tänapäevases olekus. (lisa 8 ja 9)²⁰

5. Elu Hara saarel

Enne kilutööstuse rajamist elasid saarel üksikud pered, kes maksid Kolga mõisale renti. Sõrenseni rajatud tööstuse perioodil tärkas Hara saar õitsele. Kohalikud räägivad, et ei enne ega pärast *Seerentsi* pole Hara saar nii häid aegu näinud.²¹ Hara saar oli populaarne koht ümbruskonna suvitajatele. Näiteks tehti Loksalt väljasõite saarele. Seltskonnaelu arendas ka Fjodor Malahhov, kes korraldas saarel tantsuõhtuid.

Lisaks kohalikule rannarahvale oli Hara saar populaarne suvituskoht Tallinna baltisakslastele. Nende tarvisehitati saarele mitu puust suvitusmaja. Lisaks tegutses saarel ka kahekorruseline pansionaat.²² Kõrts oli selleks ajaks juba saarelt ära kolinud.

Hara saart ja mandrit ühendas kunagi puust sild. 19. sajandil rajatud silla lasid ehitada Kolga mõisa krahvid ning andsid vallarahvale ehitustööd. Silda nimetati “kastisillaks”, kuna seekoosnes mitmest palkidest ehitatud kastist. Talvel tehti jääl õiges kohas kastid valmis ja suruti läbi jää vette. Ujuvad kastid täideti munakividega. Kahe kasti vahele jäeti ühe kasti suurune vahe ja sild sai üllatavalt stabiilne. Sild pakkus tuule eest varju, paadid võisid selle küljes seista ja isegi kiilhaali võtta (laev kallutati ühele küljele kreeni, et saaks süvist

¹⁸ Kolotšev, A. (2010 - 2011), Hara tule torn, Tule torni jätkukoht.

¹⁹ Kolotšev, A. (2010 - 2011), Hara tule torn.

²⁰ Matkiewicz, R. Eesti tule tornidega postmarkide sari, Hara tule torn.

²¹ Hara ajaratas (2021), Hara saar, Uuetoa Johannes Mooseri mälestused, lk 14.

²² Hara ajaratas (2021), Hara saar, lk 19.

kontrollida). Suurte tormituultega triivisid paadid siiski silla küljest lahti. Silla pikkus oli 50 sülda²³ (umbes 90 meetrit).

Hara saare all hoiti 19. sajandi lõpul ka randrüütlite ehk rannavalvurite esimesi väikseid piirivalve aurikuid, samas kui meeskonnad elasid mandril korterites. Veel 1903. aastal hoiti pisikesi puust piirivalvelaevu “Lastotska” ja “Lebed” saare ja mandri vahelise silla ääres.²⁴

1945. aastal võttis Nõukogude Liit vastu otsuse rajada Harale allveelaevade demagnetiseerimiskompleks. Uute tööde käigus likvideeriti mandri kaldal olevad talud ning samuti igasugune püsiasustus Hara saarelt. Sellest ajast saati on endised kalatööstuse hooned, suvilad ja muud hooned varemetes. Tervena seisab veel tuletorn.

6. Hara saare põleng

Hara saarel on ajaloo jooksul toimunud mitu korda põlengud. Arvatavasti enne püsiasustust puhkes saarel teadmata põhjusel tulekahju, mis hävitanud sealse männimetsa ja saar jäi lagedaks. Mõne ajaga kasvas asemele uus kasemets, mis lõigati küttepudeks. Hiljem hakanud saarele kasvama kuusemets, mis on ka püsima jäänud.²⁵

2005. aasta juuli õhtupoolikul märkasid suvitajad Hara saarelt tulevat musta suitsu. Koheselt helistati päästeametisse, kuid kohalikud ja suvitajad ei kaotanud aega ning haarasid ämbrid ning sõitsid mootorpaatidega saarele. Alles tund aega pärast väljakutset jõudis Loksa komando kohale, kuid jäid siis piirivalvekaatrit ootama. Must suits peagi kadus ning ajal, kui päästjad pärast pikka ootamist saarele jõudsid olid kohalikud suurema tule ise kustutanud. Külaelanikele kurvaks üllatuseks olid tuletõrjujad saarele tulnud ilma veepumba ja voolikuteta, kaasas oli ainult paar kolmnurkset ämbrit. Tule kustutanud kohalikud jätsid oma ämbrid tuletõrjujatele töövahenditeks.

Mõni päev hiljem märgati taaskord Hara saarelt musta suitsu, taas teavitati koheselt päästeametit ning kohalikud sõitsid aerupaatidega saarele ise tuld kustutama. Hetkel, kui kohalikud saarele maandusid jõudis Hara sadamasse Loksa komando, kuid sarnaselt eelmisele korrale läks neil palju aega piirivalvekaatri ootamisega. Kui komando saarele jõudis, olid neil seekord kaasas pump ja voolikud, kuid külaelanikud olid tulekustutamise juba ise hakkama saanud. (Lisa 10)

²³ Hara ajaratas (2021), Hara sadam, lk 24.

²⁴ Hara ajaratas (2021), Randrüütlid ja kordon, lk 38.

²⁵ Hara ajaratas (2021), Hara saar, lk 11.

Hiljem uurides leiti, et tulekahju sai alguse elektrikaablite isolatsiooni põletamisest. Teadmata on see, mis kaablitega tegemist oli. Tulekahjudest kirjutati ka Sõnumitoojas artikkel, pealkirjaga “Tuletõrjujad ei pääsenud Hara saarele — kohalikud kustutasid põlengu”.²⁶

Kokkuvõte

Tänapäeval on Hara saar inimasustuseta ning tihedalt metsa kasvanud, kuid saare ajalugu meenutavad jäljed on veel säilinud. Ajalugu, mis olnud mitmekülgne, mängides olulist rolli Tallinna kilude ja üldiselt Eesti kalatööstuse arengus, mille mõju ulatus ka kaugemale ning isegi üle Eesti piiride. Väikse saare peal on elanud mitmest eri rahvusest mainekaid inimesi ning tehtud mitu tehnoloogilist arendust. Kuigi saar on tänapäeval inimasustuseta on sellel siiski oluline koht Eesti kultuuri ja kalanduse ajaloos. Nüüd hoiab saare pärandit elus moodne Hara jahisadam.

²⁶ Kolotšev, A. (2010 - 2011), Hara tuletorn, Lisa-Sõnumitooja artikkel.

Kasutatud allikad

Velström. E. Hara avaratas, raamat, 2021, MTÜ Hara küla.

Hara saar, <https://harasadam.ee/hara-saar/> (20. 10. 23).

Hara saar, Kalapeedia, <https://www.kalapeedia.ee/4252.html>, jaanuar 2018.

Sörensen, Vordemar R (kilutööstur), Kalapeedia, <https://www.kalapeedia.ee/5890.html>, detsember 2018.

Kolotšev. A. Hara tuletorn. Arhitektuuri restaureerimise ja konserveerimise täiendkoolituskursuse lõputöö, 2010/2011,
file:///C:/Users/Herman/Downloads/diplomitoo_a._kolotev_2011.pdf

Matkiewicz. R. Hara tuletorn, Eesti tuletornidega postmarkide sari, dokument 2009.

Gustav Theodor Lindström, Geni.ee
<https://www.geni.com/people/Gustav-Lindstr%C3%B6m/6000000009825266359> (11.11.23)

Hara saar, Wikipedia, https://et.wikipedia.org/wiki/Hara_saar (24.09.23; 26.11.23)

Rahvusrhiivi fotoinfosüsteem, <https://www.ra.ee/fotis/>

Rahvusrhiivi kaartide infosüsteem, <https://www.ra.ee/kaardid/>

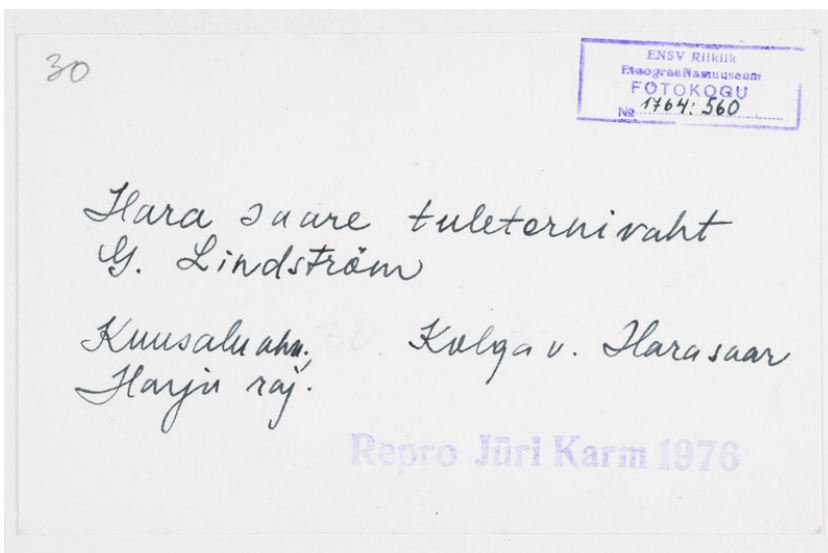
Lisad

Lisa 1. Karp TALLINNA DELIKATESSKILUD FJODOR MALAHHOV, 1930 - 1940,
Tallinna Linnamuuseum, TLM _ 21978 KA 7481

Lisa 2. Hara saare majakas, Eesti Rahva Muuseum, ERM Fk 1764:569.

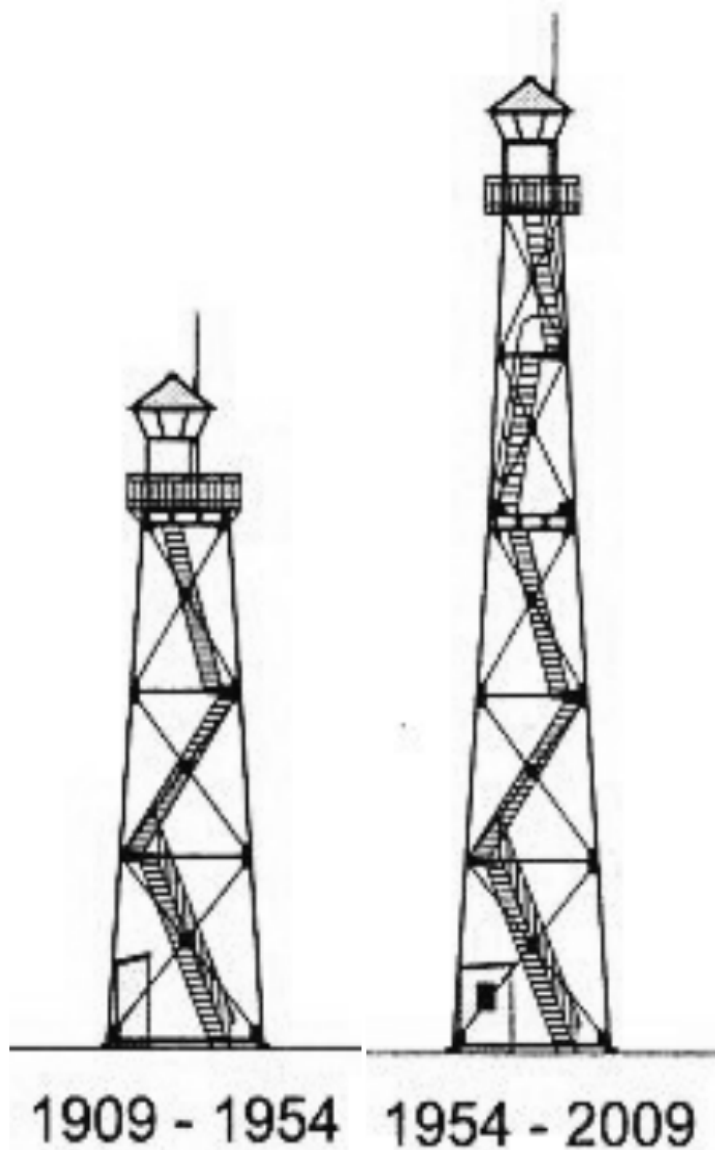
Lisa 3. Hara saare tuletornivaht G. Lindström naise ja koeraga, Eesti Rahva Muuseum, ERM Fk 1764:560.

Lisa 4. Gustav Lindström Virve ja Hara noorte rahvatantsjatega 1937 Eindri talu juures, Gustav Theodor Lindström, Geni.ee.

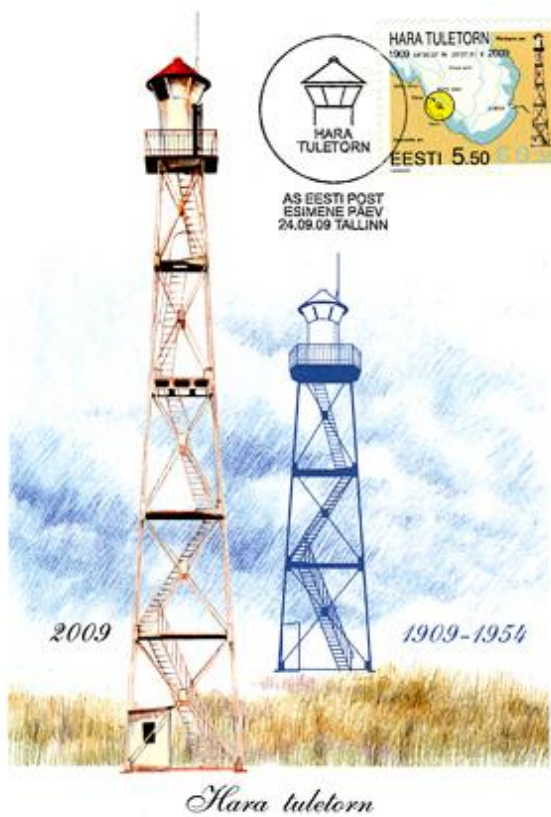
Lisa 5. Hara tulepaak Hara saarel (ehitatud 1909), Akel, Karl.

Lisa 6. Joonis Hara tuletornist enne ja pärast torni uuendust, Hara tuletorn, Kolotšev Andrei, 2010/2011.

Lisa 7. Hara tuletorn tänapäeval, veel on märgatav algne valge värv ja punane katus, Matkiewicz Roman, 2009.

Lisa 8. Postmark ja joonis Hara tuletornist kahel erineval ajal, Matkiewicz Roman, 2009.

Lisa 9. Hara tuletorni 100. aastapäevaks kujundatud postmark, Matkiewicz Roman, 2009.

Lisa 10. Hara saarelt tõuseb musta suits, Sõnumitooja 20.juuli, 2005, Hara tuletorn, Kolotšev Andrei, 2010/2011.

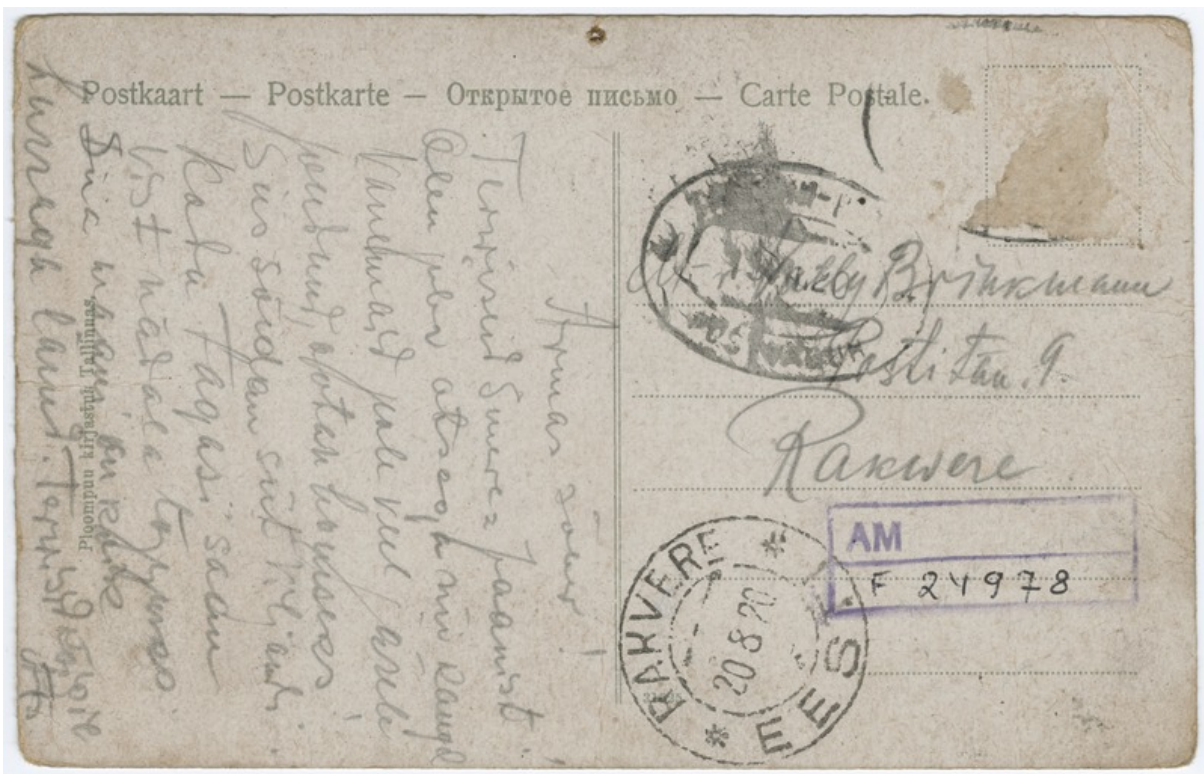
Lisa 11. Tuletorn ja Malahhovi kalatööstus Hara saarel, 1910 - 1920, Eesti Meremuuseum SA, MM F 1852/3

Lisa 12. Hara saar Loksas, 1912, Postkaart, Harjumaa Muuseum, HMK_F 4284.

Lisa 13. Hara saar Loksas juures, 1930, Voldemar Thomsoni valguspiltide tööstus.

Lisa 14. Hara saar, Eesti Ajaloomuuseum SA, AM F 24978.

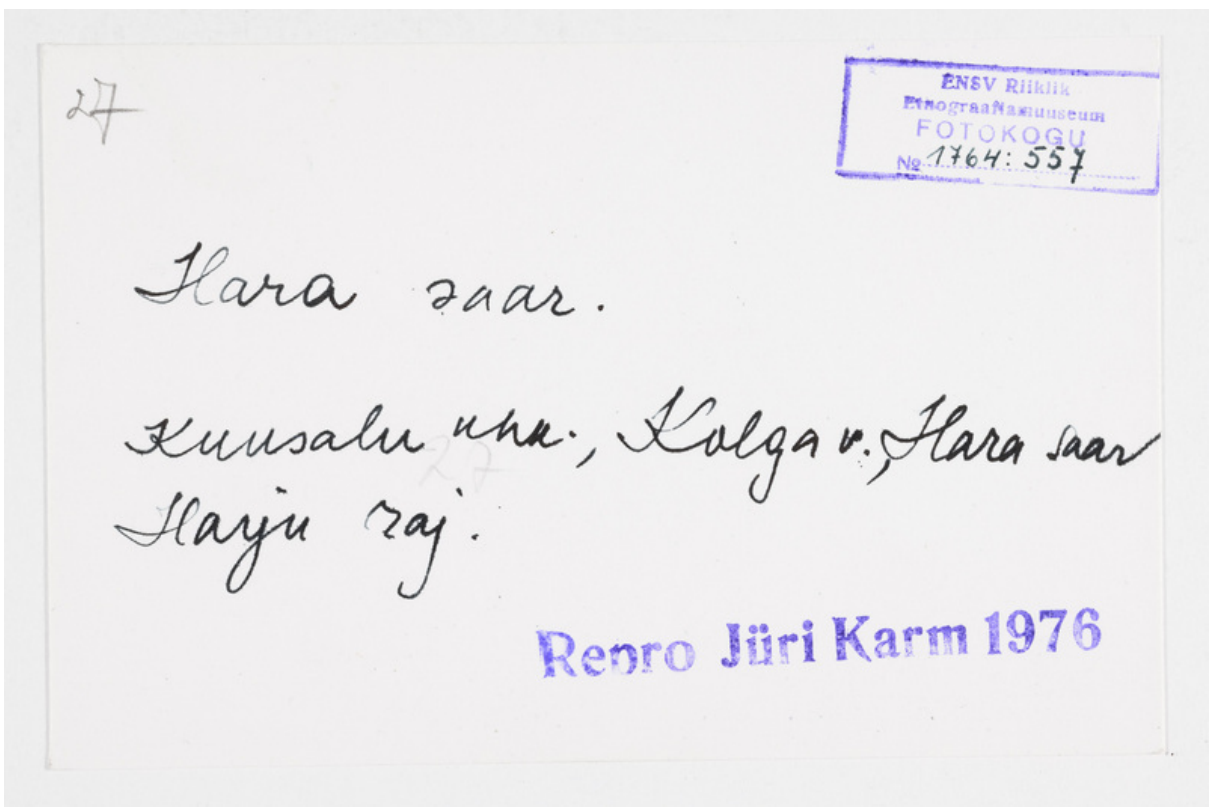

Lisa 15. Hara saar, 1933, Harjumaa Muuseum, HMK_F 6685.

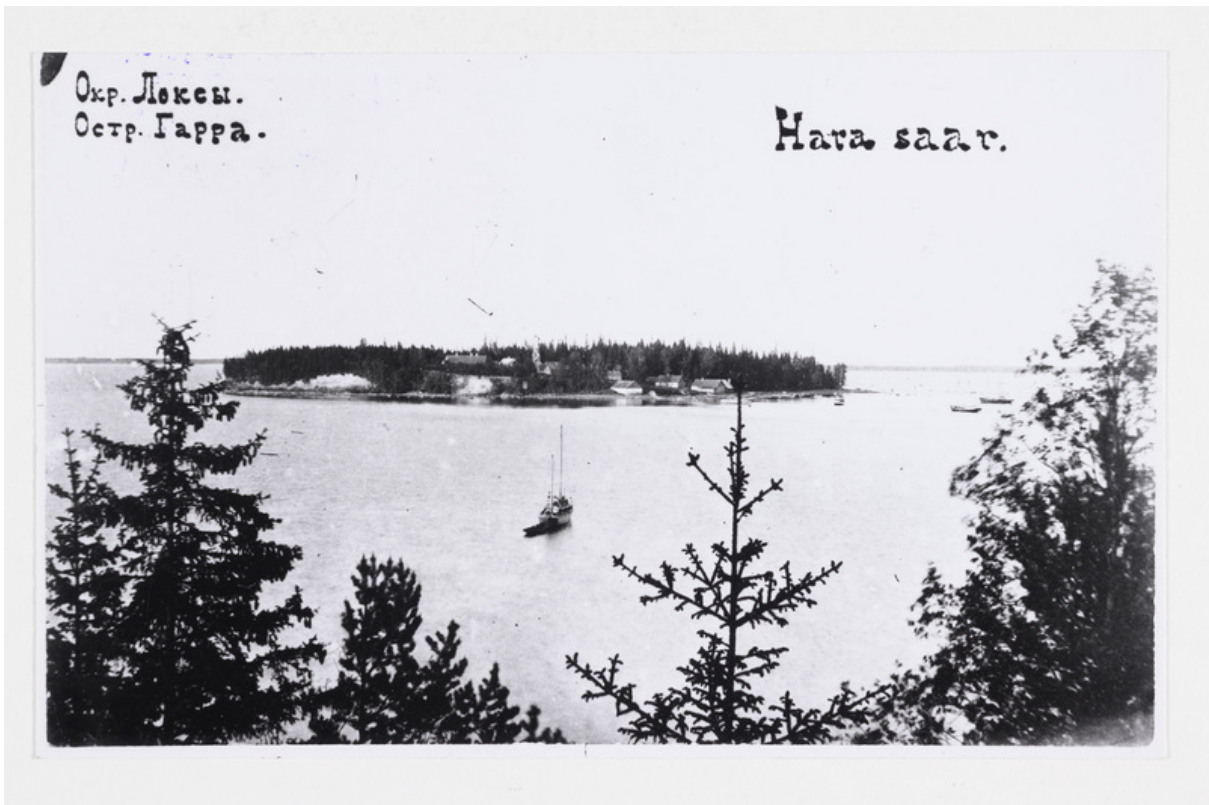

EFA.554.0.182597

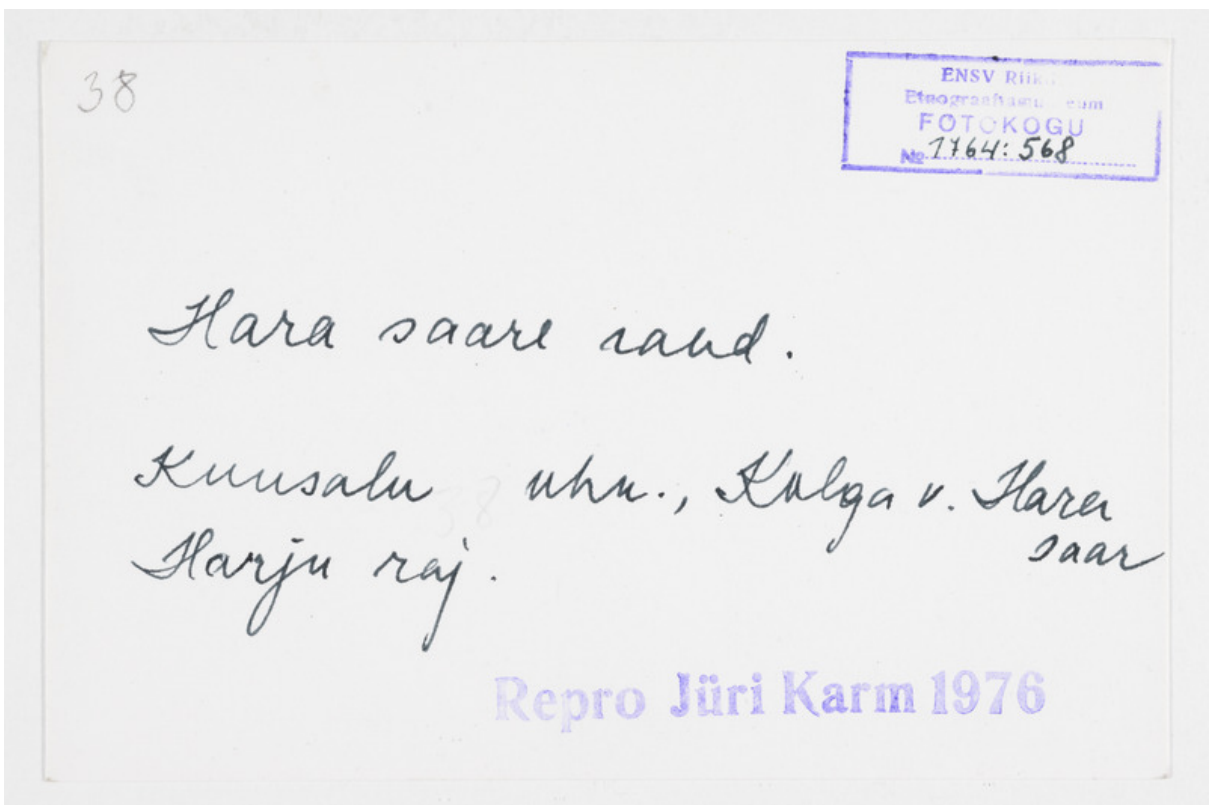
Lisa 16. Hara saar, 1936, Eesti Teaduste Akadeemia Kodu-uurimise Selts.

Lisa 17. Hara saar, Eesti Rahva Muuseum, ERM Fk 1764:557.

Lisa 18. Hara saar, Eesti Rahva Muuseum, ERM Fk 1764:561.

Lisa 19. Hara saare rand, Eesti Rahva Muuseum, ERM Fk 1764:568.

Lisa 20. Helmut Adleri fotoalbumi näol on tegemist väärtusliku ajaloolise materjaliga. Eesti Wabariigi-aegseid fotoalbumid mereväest on väga haruldased ning Adleri, kui mereväelase eraalbum, annab mehe teenistuskäiguga paralleelselt hea ülevaate väeliigi ajaloo erinevatest nüanssidest. Fotokogu kajastab Eesti mereväe ajalugu aastatel 1928-1940, koosnedes unikaalsetest sõjalaevade piltidest, mereväelaste õppustest, Suurupi komandantuurist ja mereväe orkestrist. (27.05.2015), Eesti Meremuuseum SA, MM F 10541.

Lisa 21. Hara Saar, 1930 - 1940, Sarap, Carl, Tallinna Linnamuseum, TLM Fn 9797:1/293.

Lisa 22. Hara saar, Hara tuletorn, Kolotšev Andrei, 2010/2011.

Lisa 23. Kirjanik Aadu Hint oma abikaasa Debora Vaarandiga Hara saare tuletorni tipus Hara k, Kuusalu. Kirjanik Aadu Hint oma abikaasa Debora Vaarandiga teen Hara rannast saarele, Kuusalu, 1936, Eesti Rahva Muuseum ERM Fk 761:43 ja ERM Fk 761:44.

Lisa 24. Eesti Põllumeeste Seltsi tunnistus Malahovi kalatööstusele põllumajanduse ja tööstuse näitusel saadud väikese kuldraha juurde, 16.9. 1926, Eesti Meremuuseum SA, MM_1862/2 D 399/2.

KALATÖÖSTUS »FEODOR MALAHOV« - TALLINNAS

KONETRAAT 441-18

VÕRGU TÄN. 1

TEL. AADR.: FEODOR MALAHOV

Tallinn (Reval), 22veebruar 41.a.
193

Retseptid.

Karbikilu retsept

7lt. vürtsi
3" pipart.
1/2 salpeter
2lt benzoe hapet
5" suhkurt
1/2 sandelpuu
1/2 kaneel
1/2 nelke
1 koriandett
1 ingver
1/4 musk. pähkel
1 musk. õied
1/2 kardomon

Ämbrikilu retsept.

7lt. vürtsi
3 - pipart
1/2- salpeter
1 salitsiili hapet
5 suhkurt
1/2 sandelpuu
1/2 kaneel
1/2 nelk
1 koriander
1 ingver

Segu... 1/2 liitrit 3 ltr. soolale.

Segu- 1/2 liitrit 5 ltr. soolale.

Tomati kaste.
Tomati püreed 35 kg.
Vürtsi 0,150
Suhkur 11. -
Õli 5. -
Sibulat 18. -
Porgandit 18. -
Sellerid 2,5
Petersellid 2,5
Veini äädikat 2,5
Äädika hapet 3,5
Muskat pähkel 0,035
Pipar 0,150
Loorberi lehed 0,025
Vett 90 - 100lt

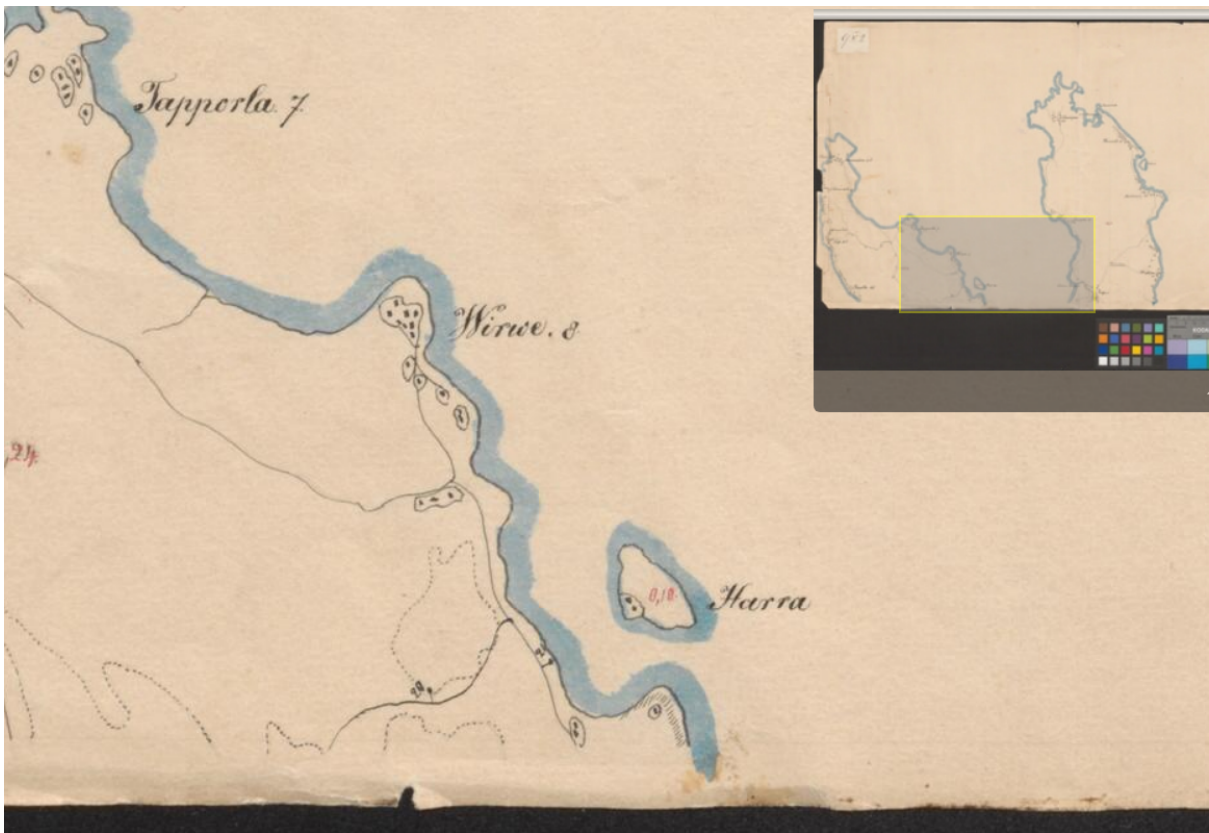
Angerjate kaste.
1/2 kg sibulat
50 gr. kaneeli
50 " pipart
50 " vürtsi
2 kg kala liimi
1/2 " äädika hapet
50 lt. vett

Marinaadi kaste
1/2 kg sibulat
50 gr. kaneeli
50 " pipart
50 " vürtsi
2 kg äädika hapet
5kg suhkrut
50 lt. vett

Kurkide kaste
400 gr. viinakivi hapet
200 gr. natrium benzoosum
5 kg soola
100 liitrit vett.

Tööstuse juhataja:

Lisa 25. Kalatööstuse "Feodor Malahov" retseptid, 22.2.1941, Eesti Meremuuseum SA, MM
_ 1862/3 D 399/3.

Lisa 26. Skizzen der Karte von dem Ehstländischen Gouvernement, 19. saj I pool, EAA.854.4.2 leht 4.

Lisa 27. Plan von den Gütern Kolk, Koenda, Neuenhof, Kahhal und Annia, 1880, EAA.3724.4.111 leht 139.

Lisa 28. Harjumaa. Kolga vald. Skeemiline kaart III-40, 1937, Katastri Ameti kivitrükk, ERA.T-3.1.14 leht 1.